

UTAN DU, ÄR FRÄMLING

Varats ordningar, tillvaron, nuvaron, härvaron, frånvaron, tilldödenvaron, m.fl. står alla på spel i Kalle Hedströms diktsamling, som rent faktiskt kretsar kring en älskad mormor. Men också frågan om hur vi är situerade i historien och naturen. Jan Henrik Swahn recenserar en lika perspektivrik som berörande debut.

Vid Nestorspalatset i Grekland blev vi förevisade en bronsåldersgrav. Jorden hade varit hård som bränd lera och måst karvas bort. En halv meter lång guldkedja i kläm under en bronssköld hörde till de första fynden. Två månader tog det att gräva sig den centimeter ner i marken som krävdes för att arkeologerna skulle kunna lirka loss guldkedjan. Därpå plockades sigillstenar, mönstrade kammar, speglar, svärd, dolkar, en rustning, smycken, silver- och bronskålar samt fat upp ur jorden, och ett tjurhuvud i metall med ett hål för en zinkmärla för att kunna fästa det vid ett långt träskaft.

Bland föremålen inlindade i syrafritt skyddspapper eller lagda i genomskinliga påsar med påklistrade etiketter fanns elfenbenskammar, vildsvinsbetar (för att göra den begravde krigarens hjälm mer skrämmande), rester av rustningen i form av bronsband, samt dolkar. Jag tänkte att arkeologerna tog hand om gravföremålen med samma noggrannhet som de en gång nedlagts men utifrån en annan ordning.

Begravning och uppgrävning, två olika men tätt förbundna ordningar som har hemligheter för men också speglar varandra, oavsett tidsavstånd. I en av de starkaste och mest suggestiva scenerna i Kalle Hedström Gustafssons debutsamling bär poetjaget ut sin döda mormor ur huset och ner till stranden, tänder eldar och bryter loss den dödas ena lårben för att komma åt märgen. Han blåser sedan i en lur och åstadkommer ett ljud påminnande om rördrommens läte.

Hedström Gustafsson iscensätter här en begravningsritual från bronsåldern. Senare i samlingen återkommer han till den, i samband med utgrävningen av en bronsåldersgrav:

**kvinnans kropp är tvättad
målad med blå färg**

**hennes vänstra lårben tas loss
och kokas i en kittel
köttet faller av
lyfts ur vattnet ångande**

och köttet äts av de som sörjer

/.../

Ordet "ordning" är ett nyckelord inte bara för titeln utan för hela diktsamlingen. Tematiskt försöker Hedström Gustafsson skriva fram en sorg över en förlorad mormor men ytterst handlar det, tänker jag mig, om en strävan att avhända sig kronologin och upptäcka ett maskhål till en svunnen, förlorad ordning, som mormodern i sin krafts dagar representerade.

På så sätt kan man se samlingen som en civilisationskritik. Vi befinner oss geografiskt i Nyköpings skärgård, med utsikt mot Oxelösunds hamn. Ute på öarna vittnar gamla gistvallar – platser för upphängning av nät – om ett hårt och slitsamt fiske. Poetjaget kan till det lägga den senkomna insikten om att mormors ständiga sårskorpor på armarna berodde på plockandet av blåmusslor. I hamnen syns fortfarande en hand sluta sig kring lyftkranens spakar. Mekaniseringen tar dock över alltmer. Vill man låta ankaret gå är det bara att trycka på knappen.

Mormodern är sprungen ur hållristningarna, rödmålade vittnesbörd tryggt vilande under strandkrypan på hållarna. Hon vet vad som händer i markerna. Hedström Gustafsson fångar henne som något slags urgestalt i följande rader:

/.../

**Hon gick med ett anteckningsblock mellan enarna,
noterade skarvpopulationernas minskning,
urholkade saltkroppar,
spårade osedda fågeldödar.**

**Hon rörde vid klipporna av granit,
kände kraftledningarna över brandgatan.
De elektriska fälten sprakade i regnet.
Råkorna lyfte i dimman.**

/.../

Diktsamlingens olika skikt av prosa, metaforisk poesi och språkmaterialistisk undersökning, visar att det är många olika ordningar som prövas, i strävan att förstå närheten till mormodern och hur den bröts. I ett skede ser poetjaget sig självt och sin mormor, "mig dig", som en enhet, ett i jaget inkarnerat du. Mormoderns tilltagande förfall skrivs ut som känslan av att vakna i natten och finna sig ligga bredvid en stel kropp som inte andas. I en annan nyckelscen säger mormodern förvirrat att affären där hon brukar köpa batterier till sin hörapparat har flyttat. Poetjaget vet att hon har fel men hjälper henne inte. Varför? Det är knappast av elakhet. Kanske överväldigas barnbarnet helt enkelt av förtvivlan över att se sin mormor ta de första stegen från närmast mytisk människogestalt till att bli ett vårdpaket, någon som aldrig mer kommer att sätta sin fot ute i skärgården. Alltmer vilset frågar hon om vad som "händer i markerna". Hon som vadat omkring i blåstången klarar inte av att ta sig upp ur badkaret. Kort tid därefter faller hon och bryter lårbenshalsen. Det rituella knäckandet av lårbenet och mormoderns triviala men nog så allvarliga olycka i hemmet blir bilder som överlagrar varandra.

Sakta vrids dödsbegreppet åt ett nytt håll. Hedström Gustafsson laborerar med en "mormorordning" som från denna stund av hjälplös förvirring inför den försvunna affären osynligt urholkas. Sorgen är ett faktum. De traditionella bilderna av förlust hjälper honom inte. De är som hägringsöar. De leder vilse.

Sorgen bottenar i en uppenbar känsla av otillräcklighet. Mormodern jämförs indirekt med en svältande älg som trött vinglar fram genom "den gallrade produktionsskogen". Älgen återkommer senare i samma eländiga tillstånd och poetjaget utbrister: "Om jag kunde träda fram som en saltsten". När han nu inte kan det återstår att uthärda nedtrappningen av cellandningen. Den organiska ordningen måste ha sin gång. Något liknande gäller för mormodern. Hedström Gustafsson återkommer flera gånger till mormoderns "organiska ordning". Det är inte längre den kristne guden som tar mått på mormodern utan vivlarna, baggarna.

Precis som insekterna och växterna har trivialnamn men också omfattas av de taxonomiska, latinska namnens liturgi, kan Hedström Gustafsson växla mellan olika begravningar av sin förlorade mormor. Bronsåldersriten. Den kyrkliga begravningen. Han följer de parallella linjerna fram till hennes död. Men när infaller hennes död? Den sista natten, heter det, smakar mormor på en rölleka. De befinner sig drömligt ute på ön igen, hon håller fram växt efter växt men kan inte längre säga deras namn. Namnen tillmäts här en oerhörd betydelse, hela diktsamlingen är full av växtnamn och insektsnamn på svenska och latin, den enda namnlösa är mormodern men det är å andra sidan hennes väsen som genomsyrar boken. Hon är en del av livet vid havet, hon är växterna på de yttersta hållarna, fåglarna, saltet. Hon som kan alla namnen, vet alla platserna, förmår tyda alla tecknen. Hur ska man då hantera att hon i själva verket har förvandlats till en skröplig, förvirrad gammal kvinna som vegeterar framför en teve, har glömt alla växtnamn och bytt ut dem mot namnen på stjärnor i dokusåpor?

Så här långt är det inte alltför svårt att följa Hedström Gustafsson. Med utgångspunkt i sin mormor ute i skärgården ser han det förflutna i nuet och nuet i det förflutna. Han skriver in mormodern i det urtida, som om hon var ett skört fossil, men också i framtiden. Han låter gröna spyflugor kretsa över henne, skriver om "den insektoida vridningen" och jag ser framför mig hur hon blir som ett stycke dött trä, fyllt av flitiga skalbaggar. Denna tredje ordning, där mormodern så att säga blir fallande bark, vridande vivel, är i mina ögon den mest originella delen av Hedström Gustafssons poetiska projekt.

Jag vill kanske inte gå så långt som att säga att jag som läsare blir barkborre eller hedspolvivel i vridande rörelse genom textmassan, men kanske något åt det hållet ändå. Genom att sätta olika, till synes oförenliga ordningar i spel, skapar Hedström Gustafsson en plats i mitt medvetande där oväntade möten mellan dem kan äga rum i enskilda bilder eller strofer. Som när den tvååriga växten Strandkvanne övervintrar några miljarder år i ett fossil utan att så mycket som en cellkärna går förlorad. Eller när tallroten beskrivs som "frammejslad ur brons". Här ser i alla fall jag influenser från poeten Gunnar D Hansson som synnerligen hemtamt rör sig i en annan skärgård, den bohuslänska.

Jag ska strax komma med en jämförelse. När Hedström Gustafsson lägger ut textraderna glest över sidorna kan det se ut så här:

/.../

**Det är blåmusslor som gör ejdrars spillning blå. Det är så kroppar blir
orsak, magsäckens vridning
söndrar musselmuskel Musselskal
Vem kan skydda detta slemmiga
hjärta**

**en tillvaro vävd runt sig själv Sköra
Pärlemor, ett blått skal
som du höll mot natten**

Tonen här är allvarlig, närmast högstämnd. Det är ambitiöst. Hela Hedström Gustafssons bok är ambitiös och står på egna ben. Låt mig ändå få citera två korta passager hämtade från Gunnar D Hanssons *Lunnebok* på samma tema, nämligen färgförändringar i naturen:

/.../

Den 12 september 1883 upptäckte lotsarna vid Väderöarna efter en storm ett jaktacklat fartyg lastat med stenkol som låg sjunket på fyra famnars djup inte långt från lunnefågelsön Stora Knappen. / ... / Inget blev känt om

besättningens öden, och inget är heller vidare känt om fartyget. Men i många år var humrarna runt Stora Knappen svartare än dem man fick på andra ställen. Ingen ville tro att det berodde på stenkolen, och många sa att dom varit svartare där långt tidigare där också.

Och så följande:

/ ... /

Sannolikt såg Daniel Berg ingen lunnefågel på Soteskär, men tyckte sig märka att bergyltan där ute var mera blågul än någon annanstans.

Om vi fortsätter den orättvisa jämförelsen ytterligare en liten bit kan man tillägga att Gunnar D Hanssons ornitologer hittar underligare fåglar, vilka i sin tur fångar underligare fiskar, inte sällan försedda med de mest egendomliga tecken, möjligen hebreiska, under fjällen. Hedström Gustafsson avstår från den sortens lekar, kanske för att han än så länge saknar D Hanssons förtrogenhet med platsen och dessutom har ett annat temperament. Men nog kan influensen kännas ändå.

En ytterligare influens skulle den danska författaren Amalie Smith kunna vara. I hennes bok *Marble*, för övrigt översatt av Hedström Gustafsson, finns en suggestiv bild av marmorskulpturer som hämtats upp från havsbotten efter att ha legat där i 2 000 år. De delar som stuckit upp ur bottenlammet är genomstungna av koraller och havsorganismer. Det är samma nedbrytning som skalbagarna utsätter Hedström Gustafssons mormor för, men det går oändligt mycket långsammare. De delar av skulpturerna som legat täckta av havsbotten är däremot välbevarade, som vore de gjorda i går. Amalie Smith är liksom sin svenske översättare fascinerad av arkeologi, om hur tiden påverkar sådant som färg och form och vår varseblivning. Men hon tar sig större friheter med fiktionen. Huvudpersonen Marble är till exempel något slags Golem, en Venus av Milo i marmor, uppgrävd ur jorden och blåst liv i av blivande pojkvännen Daniel och som tämligen omgående åker till Aten, går på museer och tittar på andra marmorfigurer. Kanske är det ändå ingen slump att det ljudmässigt bara skiljer på en vokal mellan marmor och mormor.

Hedström Gustafsson tar sig inga friheter. Han vill inte kasta nytt ljus över bronsåldern. Han vill inte helgonförklara eller på annat sätt föreviga sin mormor. Som person är hon egentligen helt osynlig. Jag får inte veta hur hon ser ut, hur hon är klädd eller hur hon pratar. Det finns inget intimt eller erotiskt i relationen så som den framställs i boken. Snarare handlar det om att skildra förlusten, inte av en mormor, utan av ett sammanhang, en ordning. Så länge mormodern går vid hans sida, så länge hon med sina valkiga, erfarna fingrar pekar ut naturens och tidens tecken, så länge hon benämner saker och ting, är hon en del av honom och han därmed en del av något som sträcker sig ända tillbaka till bronsåldern. Utan henne, utan ett "du", förvandlas han till en främling. Jag tror att det är det främlingskapet, inför platsen, historien, tiden som Hedström Gustafsson i första hand vill besvärja och det gör han genom att knyta an till entomologin och den judisk-kristna drömmen om en kommande

Messias: "Är hon en puppa? / ... / Är hon en sävlig imago (en insekt i fullbordat stadium) som ska komma?" (min kursivering.)

Jag tror inte att mitt under senare år stigande intresse för arkeologi ensamt räcker för att förklara varför den här boken trots vissa här redovisade förbehåll ger mig så mycket. Det är något med sättet att gestalta den tidlösa kvinnan vid havet utifrån så många skilda perspektiv som berör mig. Hon framstår aldrig som hel men med många olika brottytor som var och en talar sitt särskilda språk om vem hon kan ha varit. En kvinna som lever i bronsålderns mentala rum och ruttar i sitt innersta kvistöga i den tid vi kallar vår egen.

LYRIK

Mormorordning, hägringsöar
Kalle Hedström Gustafsson
Norstedts, 2019

Författarfoto: Kajsa Göransson